

Vplyv európskej civilizácie na kolonizovanie územia Severnej Ameriky a rozvoj amerikanizmu

Milan Čáky

Résumé français

Cette thèse s'occupe par les problèmes de la colonisation du continent nordaméricain par les Européens. Du point de vue général, elle s'oriente sur la question de la création du système politique en général dans ce territoire, de l'acceptation du système d'autonomie qui a conduit vers la naissance de la démocratie américaine.

Prvé osídľovanie Severnej Ameriky. Pôvodní obyvatelia kontinentu a ich kultúra.

Všeobecne sa tvrdí, že na americkom kontinente neexistovali prapôvodní obyvatelia, tak ako v Afrike, Ázii či Európe, hoci najnovšie vedecké poznatky hovoria už o existencii najstaršieho pôvodného človeka v Južnej Amerike. Prvých obyvateľov amerického kontinentu, ktorých objavil Krištof Kolumbus a v domnienke, že je na území Indie, nazval Indiánmi. Na americký kontinent prišli uprostred doby ľadovej, to znamená asi pred 34 000 až 30 000 rokmi pred našim letopočtom z ázijskej pevniny v období, keď kontinenty boli pokryté rozsiahlou ľadovou prikrývkou. Na americký kontinent prešli cez dnes už ponorenú **Beringovu úžinu** a cez **Aleutské ostrovy**. Keďže Beringovo more sa vtedy nachádzalo stovky metrov pod jeho súčasnou hladinou, medzi Áziou a severoamerickým kontinentom existovalo dnes už ponorené územie, známe ako Beringia, široké približne 1500 km, pokryté tundrou bez stromov, zarastané trávou a rastlinstvom, ktoré lákalo veľké zvieratá. Za nimi, pravdepodobne ako lovec sa presúval človek, prenasledujúci zver, ako to zo Sibírskeho pobrežia robili jeho predkovia už tisíce rokov. Trvalo ešte asi dvetisíc rokov, kým sa prví objavitelia amerického kontinentu postupne rozšírili z Aljašky po celom kontinente smerom na juh a vytvorili autochtónne americké kultúry, prispôsobujúc sa novým životným podmienkam. Antropologické výskumy, najmä na Aljaške, potvrdzujú spojitosť amerických Indiánov, ich rasovú príbuznosť s ázijským **človekom mongoloidného typu** a ukazujú na ich spoločnú pravlasť na ázijskom kontinente.

Nájdene archeologické artefakty dokazujú, že na väčšine západnej pologule existoval život v rozvinutej podobe už pred desaťtisícročím pred našim letopočtom. Približne v tomto období začali na americkom kontinente vymierať mamuty a na rozľahlých prériách sa objavovalo veľké množstvo bizónov, ktoré tvorili hlavný zdroj obživy, bývania i odievania pôvodných obyvateľov. Najstaršími archeologickými nálezmi sú objavy po lovcoch veľkej zveri. V jaskyni **Sandia v Novom Mexiku** sa popri kostiach našli i kamenné hroty a pazúrik. Hrot oštepu z 9. tisícročia, úzky a dlhý klin sa našiel vo **Folsome**. Na území od Kanady až po Patagóniu sa našlo vyše tridsať podobných nálezov. To svedčí o prítomnosti veľkej zveri na tomto území a o človeku - lovcovi. Postupne, ako hynul veľký druh zvere, stále viac dôležitejšou časťou potravy domorodých obyvateľov, podľa Kolumba - Indiánov, sa stávali rastliny, pretože rozšírenie lesov na východe Severnej Ameriky spôsobilo, že namiesto špecializovaného lovenia museli pôvodní obyvatelia hľadať rozmanitejšie zdroje obživy, ktorej súčasťou sa stále viac stávali rastliny, lesné plodiny a rôzne semená. Dvojdielne kamenné mlynčeky a rôzne drviče, ktoré sa našli v Arizone a Novom Mexiku a sú zaradené do tzv. archaickej kultúry, svedčia o stále väčšom význame rastlinnej stravy a zároveň dokazujú i prechod pôvodných

obyvateľov - Indiánov z čisto loveckého štádia do štádia lovecko-zbieračského, v ktorom domorodí Indiáni zotrvali mnoho tisíc rokov. V tomto štúdiu pôvodné obyvatelia pokúšali sa primitívnym spôsobom obrábať pôdu. Najväčší pokrok v pestovaní kultúrnych plodín dosiahli Indiáni žijúci v dnešnom Mexiku, ktorí už v 8. tisícročí pred n. l. pestovali kukuricu, tekvicu, fazuľu. Asi v 3. tisícročí pred n. l. v riečnych údoliach Nového Mexika a Arizony pestovali Indiáni primitívnu odrodu kukurice, ktorá sa rozšírila i na sever. Na západe kontinentu v 7. tisícročí pred n. l. v období sucha vznikla tzv. púštna kultúra, podľa ktorej pôvodní obyvatelia žili v skupinách a dočasne bývali v jaskyniach. Lovili menšie zvieratá, alebo sa živili rybolovom. Dokazujú to i nálezy v **jaskyni Danger v Utahu, v jaskyniach v Oregone, Nevade, Arizone**. Zháňanie potravy im zaberalo mnoho času a neumožňovalo im rozvíjať hospodársky a spoločenský pokrok.

Rozľahlosť obývaného územia spôsobovala, že obyvatelia severnej, strednej i južnej časti kontinentu sa postupne začali diferencovať do niekoľkých územných oblastí. Najzaostalejšími ostali **Thlinkiti**, obývajúci severozápadné pobrežie a živiaci sa rybolovom. Kovali na studeno meč a používali ju ako platidlo. Výrazne matriarchálne prvky pretrvávali v živote etnických rôznorodých kalifornských **Penutov**. Podobne aj kmene žijúce na perifériách medzi Skalistými horami a riekou Mississippi, ktorí ostali pešími kočovníkmi a lovcami bizónov. Podobne k nim patrili početné, často medzi sebou bojujúce kmene, napríklad na severe **Dakoti, Čejeni, Arapahovia, Poniovia, Oglallalovia**, na juhu zase **Komančovia, Apači, Navahovia**.

V oblasti dnešných štátov **Utah, Colorado, Arizona a Nové Mexiko** sa z púštnej kultúry vyvinul zvláštny druh osídlenia, ktoré je charakteristické usadlým hospodárstvom už na podstatne vyššej úrovni, než v iných oblastiach Severnej Ameriky. Bol to ľud kultúry **Anasazi**. Práve v tejto časti amerického územia sa spoločenský vývoj priblížil najviac tým oblastiam Ameriky, kde vznikli silné kmeňové zväzy a ich ríše, napríklad ríša Aztékov a dnešnom Mexiku, Mayov v Strednej Amerike, Čibčov v Kolumbii alebo Inkov v Peru. Táto kultúra sa tvorila už od 2. storočia n. l. na náhorných rovinách. Objavili sa náznaky prvého zavlažovania pôdy, predovšetkým kukurice, ukladanie zásob do prútených košov / **Košikári** /. **Anasazovia**, predkovia moderných Indiánov Hopiov, žili v osadách z niekoľkých domov, ktoré si budovali pod úrovňou terénu a mŕtvych pochovávali v jaskyniach. Vyrábali hlinené nádoby, ale nepoznali ešte hrnčiarsky kruh, ani koleso. Vyvrcholením kultúrneho a hospodárskeho rozvoja Anasazov bolo tzv. **pueblové štádium** života, ktorého ranné obdobie je možné nájsť už v roku 300 pred n. l. Vyznačovalo sa koncentráciou obyvateľstva bývaním v tzv. **pueble**, v dome, ktorý mal i niekoľko sto miestností. Bol postavený terasovito z nepálených tehál alebo vybudovaných v skale jaskyne. Na juhozápade dnešných Spojených štátov Anasazovia začali okolo roku 900 n. l. budovať obydlia z kameňa a nepálených tehál. Svoje sídla umiestňovali často v stenách skalných útesov. Najznámejší z nich je tzv. **útesový palác Mesa Verde v Colorade**, ktorý mal vyše 200 miestností, alebo v ruinách stavba v **Pueblo Blanco v Novom Mexiku** s viac ako 800 miestnosťami.

V prvých storočiach nášho letopočtu žili na území dnešnej Arizóny **Hohokumovia**. Budovali si kruhové nádvorcia a mohyly v tvare pyramíd a poznali už aj zavlažovanie. Prvými Indiánmi, ktorí stavali mohyly, boli Adenani. Ich mohyly mali tvar hadov alebo vtákov, aby zrejme slúžili na náboženské účely. Už okolo roku 600 pred n. l. budovali pozemné valy a opevnenia. Neskôr ich pravdepodobne vytlačili alebo s nimi splynuli rôznorodé kmene **Hopewellianov**, ktorých kultúrne centrum sa našlo v južnom Ohio. Vyznačovali sa nielen budovaním približne tisícok mohýl, ale boli aj dobrými obchodníkmi a nástroje si vymieňali na rozsiahlom území. Hopewelliani okolo roku 500 n. l. celkom zmizli z dejín a ustúpili veľkej skupiny kmeňov **Mississippiancov** a ich kultúre chrámových mohýl. V období najväčšieho rozkvetu tejto kultúry malo mesto **Cahokia** východne od dnešného St. Louis v Missouri skoro 20 000 obyvateľov a uprostred neho stála 30 metrov vysoká obrovská hlinená mohyla. Obyvatelia potravy získavali lovením zveri, obchodovaním a pestovaním poľnohospodárskych plodín. Žili v usporiadaných a prekvitajúcich komunitách, ktoré sa neskôr rozvinuli do

spoločenstiev s hierarchickou štruktúrou, ktorej existovalo postavenie otroka a rituálne ľudské obete.

Vo východných častiach Severnej Ameriky na prelome letopočtu prešla archaická kultúra do lesnej kultúry, čo súviselo s nedostatkom pastvín a rozšírenia lesných porastov. Rozšírila sa na územia dnešných štátov Indiána, Kentucky, Západná Virgínia, Pensylvánia, Illinois, Mississippi, Ohio, Oklahoma, New York, Louisiana a Florida. Utvárala sa pod kultovými vplyvmi zo severu amerického územia a poľnohospodárskou kultúrou z juhu. Domorodé indiánske kmene tu pestovali kukuricu a tabak, poznali a spracovávali rastlinné vlákna, vyrábali ozdobnú i úžitkovú keramiku. Svedčia o tom mohutné až 20 metrov vysoké hlinené násypy, **moundy**, ktoré slúžili k náboženským obradom a pochovávaniu mŕtvych.

Na severovýchode územia žili kmene, ktoré patrili k jazykovým zoskupeniam Algonkinov a bojovních Irokézov. Z **Aglonkinov** sú známe kmene Mohykánov, **Delawari** a **Šóniovia**. **Irokézi**, ktorých územie bolo medzi Pensylvániou a Champlainovým jazerom na svoju obranu vytvorili neskôr silný kmeňový zväz - Ligu piatich národov. Vnútna organizácia kmeňov sa vyznačovala rovnoprávnymi vzťahmi a slobodným postavením každého člena. Kmeň riadila rada najmúdrejších a najudatnejších bojovníkov.

Kultúra indiánskych kmeňov na strednom Mississippi bola záverečným štádiom v kultúrnom vývoji pred príchodom európskych kolonistov. Sformovala sa v 10. až 11. storočí od dnešného územia Georgie cez Mississippi, Kentucky až do Missouri a obsahovala v sebe zvyšky starej lesnej kultúry. Nevyznačovala sa výrazným rozvinutím výroby, ale je charakterizovaná novými rysmi kultového života. Obyvatelia žili v drevených dedinách, v strede ktorých bol vyvýšený pahorok s náboženskými stavbami a symbolmi.

Najväčšiu spoločenskú a hospodársku úroveň dosiahli kmene patriace k maskogeanskej skupine: **Čikasi**, **Čoktovia**, **Kríkovia** a **Seminolovia**. Žili v opevnených osadách. Ako zvláštna skupina, jazykovo blízka k Irokézom, tu žili **Čerokiovia**, ktorých vzdelanec **Sequoy** bol neskôr autorom **indiánskeho slabikového písma**.

Zvyky a kultúra Indiánov boli v období pred príchodom európskych kolonistov veľmi rozmanité, vzhľadom na rozsiahle územie, v ktorom sa pohybovali. Väčšina kmeňov, najmä v zalesnených oblastiach, sa živila lovením zveri, zberom plodín a pestovaním kukurice. Muži boli lovcami alebo bojovníkmi, ktorí viedli vojny, ženy obyčajne pracovali na poli a zabezpečovali jedlo. Väčšina kmeňov bola pevne pripútaná k pôde ako zdroji obživy. Stotožnenie sa s prírodou a uctievanie prírodných živlov bolo súčasťou ich náboženskej viery. Žili v rodovej spoločnosti na prechode k patriarchátu, v dobe kamennej. Indiánska kultúra sa zakladala na ústnej tradícii, hoci niektoré kmene sa snažili vyvinúť istý druh hieroglyfického písma a zachovať tak určité texty.

Podľa niektorých údajov v čase príchodu prvých Európanov a začiatku európskej kolonizácie na území dnešnej Severnej Ameriky žilo vtedy **viac ako dva milióny ľudí v početných kmeňových zväzoch**. Tie sa medzi sebou líšili rôznym stupňom hospodárskeho a sociálneho vývoja. Často medzi sebou obchodovali, ale aj viedli medzi sebou boje a správali sa k sebe nepriateľsky. Rodové vzťahy často vyjadrovali totemovou symbolikou, mali svojrázny a bohatý folklór, na vysokej úrovni kultúrne návyky, produkovali umeleckú tvorbu, mali svoju mytológiu a ústne podávané tradície. Poznali liečivé rastliny a tiež i hviezdnu oblohu. Miestnym horám, riekam dávali svoje názvy, ktoré od nich potom prevzali Európania. Dnes 23 štátov USA má názvy indiánskeho pôvodu. Európania sa od Indiánov naučili pestovať kukuricu, zemiaky, tabak, vyrábať farbivo, jedy a stavať jednoduché plavidlá. Indiáni nepoznali pluh, kolesovú dopravu, nepoznali strelný prach, alkohol, železo na výrobu nástrojov. Pôvodní obyvatelia Ameriky osídľovali kontinent postupne, zo severu na juh, prispôsobujúc sa novým podmienkam, z čoho pramenila ich relatívna zaostalosť. Na rozdiel od Európanov, nemali spojenia s ostatným svetom a nemohli teda využívať kultúrne dedičstvo iných krajín tak, ako Európania, ktorí sa obohatili kultúrou a vzdelanosťou Antiky.

Príchod európskych kolonistov mal pre domorodé kmene amerického kontinentu zhubné následky. Keďže európska kolonizácia mala výhradne poľnohospodársky charakter, začal sa boj o pôdu, ktorú indiánske kmene potrebovali pre svoju obživu. I keď historickými držiteľmi pôdy boli pôvodné indiánske kmene, európske vlády udeľovali na túto pôdu výsadné listiny

podľa zásady, že táto pôda nie je osídlená a nemá teda majiteľa. Tento prístup a vojenská preva ha kolonistov viedli k nekompromisnému vytlačovaniu indiánskych kmeňov do amerického vnútrozemia, do vymedzených oblastí a k ich postupnému vyhladzovaniu. Neustále vojny, potýčky s kolonistami viedli k znižovaniu počtu príslušníkov indiánskych kmeňov. Prudké znižovanie indiánskej populácie bolo spôsobené i chorobami, najmä ovčie kiahne, zavlečenými Európanmi, voči ktorým americkí Indiáni neboli imúnni. Preto príchod Európanov na nové územia sa pre indiánske obyvateľstvo sa stal osudným rovnako, ako mocenské záujmy niektorých európskych feudálnych štátov.

Kolonizácia Severnej Ameriky Európanmi

Prvé kontakty Európanov s pôvodnými obyvateľmi severoamerického kontinentu sa začali zásluhou normandských **Wikingov** – škandinávskych moreplavcov, ktorí sa na severoamerickom kontinente objavili už na prelome 10. a 11. storočia. Wikingovia pre svojich plavbách za západ osídlili v roku 874 Island, neskôr sa usadili v Grónsku, kde okolo roku 985 **Erik Červený** založil osadu. V roku 1001 jeho syn **Leif Ericsson** urobil plavbu na severoamerický kontinent. Výpravu, ktorá sa plavila z Nórska do Grónska, zahnal vietor a morské prúdy až k americkému pobrežiu. Pristali v dnešnej oblasti Labradoru alebo New Foundlanu a objavené pobrežie nazvali **Vineland**. Je známe, že v roku 1003 vikingský vládca **Thorfin Karlsefni** chcel trvalejšie

Nórska archeologická expedícia, ktorú viedol **Helge Ingstad**, tu objavila v roku 1963 deväť vikingských budov v **L' Anse-aux-Meadows** na severnom **Newfoundlande**, postavených v roku 1000 a sčasti potvrdzujú pravdivosť vikingských ság. O existencii Vinelandu sa najviac správ zachovalo v nórske ságach zo 14. storočia, v ktorých sa ospevuje odvaha a hrdinstvo moreplaveckého umenia severských národov. Severské ságy hovoria, že námorníci Vikingov preskúmali atlantické pobrežie Severnej Ameriky.

osídliť Viniland a z územia dnešného Grónska vyslal tri lode, ktorých posádky údajne strávili na americkom kontinente tri zimy. Nie je jasné, ako dlho Wikingovia navštevovali územie Severnej Ameriky, avšak podľa niektorých názorov to bolo až do 14. storočia. V povedomí vtedajších Európanov však tieto objavy ostali neznáme, pretože ich výsledky neboli využité v sociálnej a ekonomickej oblasti a nevytvorili sa predpoklady pre ich využitie.

Kolumbove výpravy do Nového sveta nepriniesli Španielsku očakávané bohatstvo. Mali však dôležitý význam, pretože boli začiatkom ďalších ciest na tento kontinent a boli začiatkom kolonizácie amerického kontinentu. Keďže Španieli čoskoro poznali, že bohatstvo objavených krajín sa nachádza v ríši Aztékov, Májov a Inkov, sústredili sa na ich dobývanie a vybudovali na ich územiach obrovskú koloniálnu ríšu. Rozsiahle územia na sever boli tak na periférii ich dobyvateľských záujmov. Pre ich styk s Áziou malo väčší význam hľadanie tzv. západnej vodnej cesty do Indie cez bájný prieliv Anian. Skúmali preto pobrežie Floridy, dnešné južné štáty USA, Kaliforniu, zastavili sa na hranici rieky Rio Grande. Kolonizované územia vytvorili tzv. **Provincias Internas**, španielsku provinciu, ako súčasť španielskej koloniálnej ríše, ktorú chránilo španielske kráľovské loďstvo, vtedy najsilnejšie na svete.

Územia na sever od tejto provincie boli mimo záujmu Španielov. Preto sa stali predmetom záujmu kolonizátorských výprav z rôznych európskych štátov, predovšetkým z Anglicka a Francúzska, neskôr i z Holandska, Švédska a iných krajín. Stupeň ekonomickej sily jednotlivých európskych krajín odpovedal aj počtu a vplyvu kolonizačných výprav z nich. Svoj záujem sústredili najmä na severovýchodnú časť amerického pobrežia a povodie veľkých riek dnešnej Kanady. Španielska koloniálna ríša bola taká rozľahlá, že aktivity Francúzov v Kanade, Angličanov vo Virgínii a Novom Anglicku nemohli pre Španielov znamenať vážne ohrozenie ich záujmov. Obrat nastal až v roku 1588, keď pri pokuse o inváziu do Anglicka bolo porazené tzv. španielske nepremožiteľné loďstvo, dovtedy najväčšie na svete. V dôsledku tejto porážky stále väčší vplyv na moriach získavali Angličania, čo sa prejavilo i v ich snahách kolonizovať nové územia.

Francúzska kolonizácia územia severnej Ameriky a Kanady.

Francúzi sa najprv pokúšali kolonizovať východné pobrežie Ameriky, stále hľadajúc cestu do Ázie. V roku 1521 francúzski korzári sa zmocnili časti pokladu zlata a striebra, ktoré dobyvatel' ríše Aztékov Hernán Cortéz poslal do Španielska ako korisť. Toto bohatstvo natoľko ovplyvnilo francúzskeho kráľa Františka I., že v roku 1524 poveril **Giovanniho Verrazzana** hľadať cestu do Číny. Hoci moreplavec preskúmal veľkú časť východného pobrežia Severnej Ameriky, cestu do Číny nenašiel. O desať rokov neskôr, v rokoch 1534-1541 **Jacques Cartier**, hľadajú cestu do Indie, priplával k východným brehom dnešnej Kanady, plával proti prúdu rieky sv. Vavrinca, založil mesto **Montreal** a vyhlásil, že Francúzmi objavené územie Kanady patrí odteraz pod správu francúzskeho kráľa. Vzniklo **Nové Francúzsko**. Skupina francúzskych Hugenotov, vyhnaných z Francúzska, ktorú viedol **Jean Ribaut**, sa v rokoch 1562-1565 usadila na Floride, v susedstve Španielov. Katolícki Španieli neprejavovali dostatok náboženskej tolerancie voči Francúzom - protestantom, považovali ich za nepriateľov. Obávali sa, že Francúzi ohrozia ich obchodnú trasu pozdĺž Golsfského prúdu. Vodca španielskych vojenských oddielov **Pedro Menendez** hugenotskú kolóniu utopil v krvi a neďaleko od nej založil mesto St. Augustin.

Začiatky vzniku **Nového Francúzska** sa datujú do roku 1600, keď bola založená francúzska **Spoločnosť pre Kanadu**. Spoločnosť získala výhradné právo na obchod v povodí rieky sv. Vavrinca, kde v roku 1608 ďalší francúzsky cestovateľ **Samuel de Champlain** založil mesto **Quebec** a rozvíjal obchod s kožušinami. Francúzski osadníci, preskúmajúc povodie rieky, zo Champlainovej iniciatívy pokračovali v roku 1634 oblasť v skúmaní oblasti Veľkých jazier. Nasledujúce francúzske výpravy v 17. storočí svoj záujem sústredili na objavovanie a skúmanie rozsiahleho územia najmä okolo veľkej rieky, ktorú Francúzi pôvodne nazývali Saint-Louis, na počesť svojej vzdialenej vlasti. Indiáni ju však nazývali **Mississippi** - „**Otec vôd**“. Francúzi preskúmali jej okolie až k Mexickému zálivu. Toto obrovské územie cestovateľ **Robert de la Salle** nazval **Louisiana**, na počesť francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV. / Louis /. V ústí rieky Mississippi založili v roku 1718 mesto **Nový Orléans**. Na získanom území vyhlásila svoj monopol francúzska **Spoločnosť pre Východnú Indiu**, ktorá sa neskôr na juhu stretla sa so záujmami Španielov.

Nepočetní francúzski osadníci vybudovali okolo jazier a riek sústavu obchodných staníc a pevností a jezuitských misií. Francúz **Cadillac** založil mesto **Detroit**. Pretože z Francúzska do nových kráľovských území sa nesmeli sťahovať protestanti, francúzska kolonizácia bola početne malá a slabšia než kolonizácia anglická. Na rozdiel od Angličanov francúzski kolonisti nezaberali domorodým Indiánom pôdu. Ich vzťah k početným Hurómom a Algonkinom dá sa charakterizovať ako korektný a priateľský, založený na obojstrannej výhodnosti, hlavne v obchode. Zaoberali sa hlavne lovectvom a obchodom s kožušinami, ktoré výhodne predávali najmä francúzskej šľachte a dvoru. Aj keď francúzske kolónie v Severnej Amerike a Kanade v porovnaní s anglickými boli omnoho väčšie, počet francúzskych osadníkov v nich bol dvadsaťkrát menší v porovnaní s osadníkmi v anglických kolóniách. Aj preto v nasledujúcich bojoch nedokázali sa ubrániť rozpínavosti Angličanov.

Holandská a švédská kolonizácia.

Holandčania svoju kolonizáciu zameriavali do oblasti dnešného New Yorku s cieľom nájsť severnú cestu do Indie, ktorú hľadali námorníci **Východoindickej spoločnosti**. Najväčší úspech v jej službách dosiahol Angličan **Henry Hudson**, ktorý v roku 1609 objavil neskôr po ňom nazvanú rieku. Plavbou po nej dostal sa do Irokézskej konfederácie domorodých Indiánov, do oblastí oplývajúcej množstvom zvere a kožušín. V jeho stopách prišli holandskí obchodníci s kožušinami. Od roku 1621 o túto oblasť sa začala zaujímať holandská **Západoindická spoločnosť**, zaoberajúca sa prepadávaním a lúpením španielskych lodí v Karibskom mori. V roku 1624 založila malú usadlosť na ostrove **Manhattan**. Neosídľovala americké územie systematicky a nevznikla tu samospráva, ako v kolóniách anglických. Zakladala obchodné a vojenské základne, napríklad v roku 1654 založila v ústí rieky Hudson pevnosť **Fort Orange**. Pevnosť sa stala základom kolónie **Nové Holandsko**, ktoré bolo známe ako stredis-

ko obchodu s kožušinami a tabakom. Z neho neskôr vznikol Nový Amsterdam, postavený na ostrove Manhattan, kúpený od miestnych Indiánov za niekoľko debien sklenených ozdôb v hodnote 24 dolárov. Správa Nového Holandska mala autokratický ráz. Všetka moc bola sústredená do rúk guvernéra a jeho rady, menovanej Spoločnosťou, ktorá vo vznikajúcej kolónii zaviedla až feudálne vzťahy, v ktorých osadníci nemali žiadny vplyv a zastúpenie. Kolonistovi, ktorý na svoje náklady prepravil cez oceán nových osadníkov, bola pridelená značná časť pôdy a cez systém patrónstva ju osídľoval inými na ňom závislými kolonistami. Takýto systém neumožňoval rozvoj výrobných vzťahov, obmedzoval obchod a brzdil postup osídľovania do vnútrozemia. Zaberanie indiánskej pôdy spôsobilo neustále nepriateľstvo s Indiánmi. Oslabovanie kolónie, ktorej počet obyvateľov bol len 7 000, spôsobilo, že nebola schopná čeliť anglickému tlaku, pretože Angličania sa nevzdávali nárokov na celé pobrežie a osady v neďalekom Connecticute neustále zamýšľali o podrobení svojo suseda. Anglická vláda holandskú kolonizáciu neuznávala a v roku 1664 pod zámienkou porušenia navigačných akt, podľa ktorých do amerických kolónií mohli dovážať tovar len anglické lode, pristáli tri vojnové lode pri Novom Amsterdame so skupinou vojakov. Spolu s kolonistami zo susedných oblastí sa zmocnili holandskej kolónie. Starý guvernér **Peter Stuyvesant**, hoci vyhlásil, že radšej sa „dá odniesť mŕtvy“, ako by sa vzdal, nemal iné východisko a podľahol Angličanom. Získané územie už pred jeho obsadením prideliť kráľ Karol II. svojmu bratovi Jakobovi, vojvodcovi z Yorku. Nad osadou zavliala britská vlajka a bola po premenovaná na **New York**. Od roku 1685 sa New York stal kráľovskou kolóniou, ktorá nevolila svoj zastupiteľský orgán.

Švédská kolonizácia sa začala ako prejav záujmu kancelára Oxenstjerna v období tridsaťročnej vojny. Na území indiánskeho kmeňa **Delawarov** bola v roku 1638 na počesť švédskej kráľovnej založená pevnosť **Christina**, v ktorej žilo niekoľko sto švédskych kolonistov. Nemali územné nároky voči domorodým Indiánom, žili s nimi v zhode. V roku 1655 z iniciatívy guvernéra Nového Amsterdamu Petra Stuyvesanta bola okupovaná holandskými kolonistami. Po zániku holandského panstva v roku 1664 sa stala majetkom katolíckeho vojvodu z Yorku, ktorý ju v roku 1682 predal bohatému kvakerovi **Williamovi Pennovi**.

Kolonizovanie severoamerického územia Angličanmi a inými Európanmi

Najväčší význam pre kolonizovanie územia Severnej Ameriky, vznik neskorších kolónií a amerického národa mali Angličania. Anglická kolonizácia sa sústreďovala na východnom pobreží, kde postupne vzniklo 13 kolónií podriadených anglickej korune, ako základ britského panstva v Severnej Amerike.

* * *

Anglické námorné výpravy k východnému pobrežiu Severnej Ameriky sa začali ešte v dobe Kolumbových objavov hľadaním cesty do Indie. Už v roku 1497 pôvodom Janovčan **John Cabot**, ktorý predtým vozil do Anglicka koreníe, sa dal do služieb anglického kráľa Henricha VII. Tudora. Z prístavu v Bristole vyplával s 18 námorníkmi na malej lodi **Matt-hew**. Pristal na **New Foundlande**, preskúmal pobrežie južne od Labradoru. Pretože neprivezol koreníe, okrem nalovených rýb, ani iný indický tovar, jeho prvá cesta a o rok neskôr i druhá upadla do zabudnutia. Neskôr však Angličania svoj nárok na severoamerické pobrežie odvodzovali práve od týchto ciest Johna Cabota. Za vlády anglickej kráľovnej Alžbety nemali Angličania podmienky pre systematické obsadzovanie nových území svojimi kolonistami. Koloniálnym snahám Anglicka stálo v ceste silné španielske loďstvo a Angličania sa obávali i silného Francúzska a nepriateľov v Škótsku. Proti Španielom bojovali Angličania najprv prepadávaním španielskych lodí, ktoré viezli z indiánskych kolónií zlato a iné poklady. Tieto aktivity dokonca podporovala i anglická šľachta a koruna. Španieli ročne v dôsledku anglického pirátstva utrpeli škodu 3 milióny dukátov v zlate. Lúpežnými výpravami sa najviac preslávil anglický moreplavec **Francis Drake** v rokoch 1577 – 1580, neskôr admirál v službách kráľovnej Alžbety. S najväčšou korisťou priplával do Anglicka v roku 1587 **Thomas Cavendish**, ktorého námorníci vystúpili z lode v prístave ovešaní zlatými šperkmi.

Kráľovná Alžbeta si nechala do svojej koruny vsadiť najväčší Drakeom ulúpený drahokam. Nesmierne bohatstvo, ktoré prúdilo do Španielska z jeho amerických kolónií, vyvolalo značný záujem európskych mocností. Po úspešných útokoch Francisa Drakea na španielske lode udelila kráľovná Alžbeta v roku 1578 **Humphreyu Gibertovi** výsadu kolonizovať „pohanské a barbarské krajiny“ Nového sveta, na ktoré si Španielsko a iné európske krajiny nerobili nároky. O päť rokov neskôr, v roku 1583, založil na Novom Foundlande prístav St. John's. Keďže sa bez stopy stratil na mori, o rok neskôr **Walter Raleigh** preskúmal celé východné pobrežie severne od Floridy, územie pomenoval na počesť kráľovnej Alžbety **Virgíniu** a na **Roanoke Islande** vytvoril prvú anglickú osadu, ktorá však čoskoro zanikla a zlyhal aj pokus o jej obnovenie.

* * *

S nástupom Stuartovcov na anglický trón v roku 1603 prišlo k rozširovaniu anglických aktivít v kolonizovaní Nového sveta. Uzavretie mieru so Španielskom a Škótskom a obdivuhodné bohatnutie **Východoindickej spoločnosti** spôsobilo, že anglickí finančníci a obchodníci vytvorili dve akciové spoločnosti za účelom kolonizácie územia Severnej Ameriky. Jedna spoločnosť bola založená v Londýne a druhá v Bristole a Plymouthu / Exetere /. Kráľ Jakub I. obom spoločnostiam udelil v roku 1606 Chartu, v ktorej severoamerické územie, považované za sféru vplyvu Anglicka, rozdelil tak, že severná časť, neskôr Nové Anglicko, pripadla spoločnosti vytvorenej v Bristole, a južná časť, ktorá zahrňovala územie Virgínie a neskorší Maryland, Londýnskej spoločnosti. Tak sa anglická kolonizácia začínala súčasne na juhu vo Virgínii, i na severe v neskoršom Novom Anglicku.

Južná anglická kolonizácia

Prvé desaťročia 17. storočia sa tak začali prvou vlnou emigrácie do Severnej Ameriky, niekoľkých stoviek anglických kolonistov. Prví anglickí prisťahovalci prišli na nové územia v Severnej Amerike až vtedy, keď v Strednej a Južnej Amerike prekvalili kolónie španielskeho kráľovstva. Väčšina emigrantov z Anglicka i z iných európskych krajín opustila svoju krajinu, aby unikla politickému prenasledovaniu, náboženskému i sociálnemu útlaku, ale aj túžbou po dobrodružstve a vidinou rýchleho zbohatnutia. Keďže Anglicko sa v rokoch 1620 – 1635 zmietalo v hospodárskych ťažkostiach, vidiecke obyvateľstvo, vyhánané z pôdy, ale aj remeselníci, ktorí nemohli nájsť prácu, jediné východisko videli v koloniálnej expanzii. Prvých sto rokov kolonisti zakladali osady na pobreží. Súvislo ho osídlili až po Appalačské vrchy, ktoré tvorili významnú prirodzenú prekážku v kolonizácii územia smerom na západ.

Prvou anglickou kolóniou, ktorá po svojom založení sa aj udržala a rozvíjala, bol **Jamestown vo Virgínii**, založený Londýnskou spoločnosťou, ako najstaršia anglická osada v Severnej Amerike. Zakladajúcu listinu udelil kráľ Jakub I. Londýnskej / Virgínskej / spoločnosti v roku 1607. V tom istom roku sa skupina približne 100 mužov vydala do Chesapeackého zálivu. Tvorili ju najmä mešťania a dobrodruhovia, zaujímaví sa viac o zlato, ako o založenie poľnohospodárskej usadlosti. Na čelo kolonistov sa čoskoro postavil kapitán **John Smith**, ktorý pomocou disciplíny dokázal kolóniu držať pri živote a odolať útokom Indiánov. Keď Smith v roku 1609 odišiel do Anglicka, v čase jeho neprítomnosti zavládla v kolónii anarchia, a tak počas zimy roku 1609 – 1610 zahynula hladom a chorobami väčšia časť kolonistov. Tí, čo prežili, založili na rieke James osadu Henrico / dnešný **Richmond** /. V roku 1612 **John Rolfe** začal krížiť tabakové semeno, dovezené zo Západnej Indie, s domácimi odrodami a vyšľachtil nový druh tabaku, ktorý išiel dobre na odbyt v Anglicku. Tabak sa postupne stal hlavným obchodným artiklom Virgínie. V rokoch 1607-1624 sa do kolónie presťahovalo takmer 14 tisíc nových kolonistov. Úmrtnosť bola taká vysoká, že v roku 1619 nebolo vo Virgínii viac než dve tisíc ľudí. Pestovanie tabaku bolo najvýnosnejšou činnosťou, ale vyžadovalo veľa práce, na ktorú farmári už sami nestačili. Preto sa v kolónii rýchlo ujal systém *indentured servants*, alebo tzv. *zmluvné služobníctvo*. Systém umožňoval chudobným Angličanom, ktorí nemali na zaplatenie námornej cesty do Nového sveta, aby za prepravu cez more, podľa uzavretej zmluvy, odpracovali päť rokov bez odmeny na poliach plantážnikov. Po tejto dobe vo väčšine kolónií dostávali menší prídel pôdy. Ako

indentured servants prišlo z Anglicka do kolónií viac ako 50 tisíc osôb. Vo Virgínii ich bolo v roku 1670 trikrát viac, než čiernych otrokov.

V roku 1619 dala Londýnska spoločnosť súhlas s vytvorením 22 členného snemu, ktorý bol volený všetkými mužmi od 17 rokov, a svojimi rozhodnutiami mohol ovplyvňovať moc guvernéra. Anglický kráľ Jakub I., ktorý vládol absolutisticky, nemal pre takýto prejav demokracie pochopenie, ale tiež i z odporu voči dovozu tabaku a k fajčeniu, už v roku 1624 Londýnsku spoločnosť zrušil. **Virgíniu vyhlásil za kráľovskú kolóniu** na čele s guvernérom a radou, ktorých sám menoval.

Popri Virgínii ku skupine kolónií na juhu patrili ešte **Maryland, Severná a Južná Karolína a Georgia**. Kolónia Maryland vznikla v roku 1632 ako osobné panstvo rodiny **Georgia Calverta**, ktorému kráľ Karol I, ako svojmu priateľovi, dal zakladajúcu listinu na územie severne od rieky Potomac. Zakladajúca listina nezakazovala neprotestantské cirkvi, preto Calvertovci vyzývali známe katolícke rodiny v Anglicku, aby sa tu usadili. V roku 1634 založili mesto St. Mary's. Calverta povýšil do šľachtického stavu pod menom lord Baltimore. Svoje panstvo nazval na počesť kráľovej manželky Henriette Mary – **Maryland**. Kolóniu nikdy nenavštívil, ale vyhnal do nej svojho syna. V nádeji, že získajú pôdu odišli do kolónie mnohí chudobní anglickí roľníci a drobní šľachtici, ale aj prenasledovaní puritáni a katolíci, takže kolónia v roku 1649 zaviedla náboženskú toleranciu, samosprávu a rovnosť majetných. Prvé zákonodarné zhromaždenie Marylandu zasadlo v roku 1635.

Podobnou súkromnovlastníckou kolóniou bola aj **Severná a Južná Karolína**. V roku 1663 anglický kráľ Karol II. prideliť ôsmim, Stuartovcom verným anglickým šľachticom územie, ktoré bolo po kráľovi aj pomenované. Nová osada prijala ústavu, ktorú na žiadosť týchto šľachticov vypracoval **John Locke**. V južnej časti vzniklo mesto a neskôr i pevnosť **Charleston**, zatiaľ čo severnú časť začali osídľovať kvakerskí farmári z Virgínie. Neskôr prišli na obe územia francúzski hugenoti, osadníci z Nemecka a Škótska. V roku 1713 z ich častí vznikli samostatné územia, každé s vlastným guvernérom. Až v roku 1729 anglický parlament v dôsledku nepokojov osadníkov ustanovil v oboch častiach Karolíny kráľovskú moc a správu.

V južnej skupine anglických kolónií najneskôr vznikla Georgia ako obranné územie Anglicka proti Španielom a ich novej expanzii z juhu. Založením kolónie, ktorá dostala názov **Georgia**, poveril anglický kráľ **Juraj II.** / George / v roku 1733 generála **Jamese Oglethorpa**, ktorý ako kolonistov získaval najmä v Európe prenasledovaných protestantov, aby v prípade potreby bránili záujmy britského impéria proti Španielsku.

Severná anglická kolonizácia

V dôsledku náboženských nepokojov v Anglicku v 16. storočí sa skupina veriacich usilovala zreformovať zvnútra anglikánsku cirkev tak, aby sa náboženský rítus a štruktúra, spojené s rímskym katolicizmom, nahradili jednoduchšími formami protestantskej viery. Nazývali ich **puritáni**. Puritánstvo podľa de Tocquevilla nebolo len náboženským učením, ale malo mnoho spoločné s najradikálnejšími republikánskymi a demokratickými teóriami v Anglicku, a práve preto malo najnebezpečnejších protivníkov. Ich politické názory a snahy o náboženské reformné snahy oslabovali jednotu štátnej cirkvi, vyvolávali rozkol v anglickom národe a oslabovali tak kráľovskú moc. V roku 1607 radikálna sekta puritánov odišla do holandského exilu v Leydene. Kalvínski Holanďania im umožnili vykonávať len málo platebnú prácu a diskriminovali anglických prisťahovalcov. I z obavy z odnárodnenia sa rozhodli vysťahovať do objavených oblastí v Severnej Amerike. V roku 1607 skupina leydenských puritánov, pôvodom z Anglicka, získala od Londýnskej / Virgínskej / spoločnosti právo na osídľovanie nových pozemkov a preto v roku 1620 sa 101 mužov, žien a detí nalodili na plachetnicu **Mayflower** s cieľom odísť do Virgínie. V dôsledku silnej búrky sa však vylodili ďaleko na severe, pri myse Code. Vysťahovalci, alebo ako ich neskôr nazývali „otcovia pútnici“ / pilgrims /, vystúpili v decembri na breh na mieste, ktorému dal predtým kapitán John Smith názov Plymouth, v presvedčení, že sa nachádzajú na území „nikoho“. Skôr ako vystúpili na breh, 41 mužských účastníkov plavby už na palube lode uzavreli preto medzi sebou dohodu, že budú sa riadiť „*spravodlivými a pre každého platnými zákonmi*“, ktoré navrhnu

vodcovia. Táto formálna dohoda vstúpila do dejín pod názvom *Mayflowereská zmluva*. Okrem iného sa v nej uvádza:

„Pre naše lepšie usporiadanie a sebazáchovu sa spojme do občianskeho štátu... a na tomto základe budeme vydávať, konštituovať a formulovať spravodlivé zákony, nariadenia, zmluvy, dekréty a úrady... ktoré budeme pokladať za najvhodnejšie a najvyhovujúcejšie na všeobecný prospech kolónie...“

/Cincotta, H.: Náčrt amerických dejín, s. 41 /

Ak keď autori tejto zmluvy, „Ocovia pútnici“, nevychádzali z nijakého právneho základu pre vytvorenie samosprávy, nikto ich konanie nespochybnil. Vytvorili tak politicko-správny útvar, rešpektujúci na jednej strane suverenitu anglického kráľa, ale strane druhej vyznačujúceho sa samosprávou.

Plymouthská kolónia bola od začiatku svojej existencie budovaná ako puritánsky štát. Aj keď im pomohli prežiť v susedstve usadení Indiáni z kmeňa Wampanoag, takmer polovica osadníkov zahynula následkom chladu a chorôb. Keďže ich domorodci naučili pestovať kukuricu, osadníci prežili a začali sa zaoberať obchodom s kožušinami a drevom. Základy kolónie takto boli položené o 13 rokov neskôr, ako na juhu a na území, ktoré získala v roku 1606 spoločnosť kupcov z Plymouthu a Bristolu Chartou od kráľa Jakuba II. a dlho sa neúspešne pokúšala vybudovať na tomto území trvalé osídlenie. Plymouthská kolónia zostala však malou puritánskou osadou, pretože neprijímala príslušníkov iných náboženských obcí a o desať rokov po svojom vzniku mala len 300 obyvateľov.

Čoskoro v jej susedstve vznikla ďalšia anglická kolónia - Massachusetts. V roku 1629 kráľ Karol I. udelil skupine anglických obchodníkov súhlas na založenie Spoločnosti massachusettského zálivu */Massachusetts Bay Company/*, ktorá už o rok neskôr preniesla voje sídlo na nové územie a tým sa osamostatnila. John Winthrop, vodca prevažne puritánskych obchodníkov a prisťahovalcov, sa rozhodol vybudovať v Novom svete „mesto na kopci“, kde by puritáni žili v súlade so svojou náboženskou vierou. Spoločnosť vlastnila značný kapitál a preto už od roku 1620 organizovala na nové územia prepravu množstva nových osadníkov a zohrala dôležitú úlohu v rozvoji celej severnej oblasti, ktorá vďaka prevažne anglickej kolonizácii mala anglosaský a puritánsky charakter a neskôr dosala názov **Nové Anglicko**. Vznikali nové osady a mestá, ako napríklad Boston, Dorchester, Mystic,

* * *

Zakladajúca listina určovala, že moc v novej kolónii je v rukách generálneho súdneho dvora. Pozostával len z plnoprávných a slobodných členov. Museli byť zároveň členmi puritánskej cirkvi, čím sa dosahovalo, že dominujúcou náboženskou a tým i politickou silou v kolónii sa stali puritáni. Generálny súdny dvor volil guvernéra kolónie. Prísna puritánska ortodoxnosť bola v kolónii samozrejmá. Mladý duchovný Roger Williams sa odmietol podriaďovať prísny puritánsky požiadavkám, povinnej prisaha vernosti cirkevnej i svetskej správe. Otvorene sa postavil proti Generálnemu súdnemu dvoru a nesúhlasil s násilným zaberaním indiánskych pozemkov. Bol vypovedaný z massachusettského zálivu. Odišiel k narragansettským Indiánom a v roku 1636 na území dnešného Providence v štáte Rhode Island založil prvú americkú kolóniu, v ktorej bola sloboda náboženského vierovyznania. Náboženská neznášanlivosť puritánov čoskoro bola príčinou odchodu ďalších demokraticky zmýšľajúcich kolonistov do susedných neobývaných území. Novo vznikajúce komunity už väčšinou nepokladali príslušnosť k cirkvi za podmienku volebného práva a účasti v samosprávnych voľbách.

* * *

Roxbury, Watertown a i. V roku 1642 mali mestá v Massachusetts už viac ako desať tisíc obyvateľov, medzi ktorými bol vysoký počet slobodných osadníkov, tzv. *freemanov*. To vyvolalo v roku 1644 potrebu administratívnych zmien v samospráve kolónie. Moc sa rozdelila medzi guvernéra a snem, v ktorom mali po dvoch zástupcov *freemani* z každého mesta. Keďže aj Massachusetts bol budovaný, podobne ako Plymouth, ako puritánsky štát a puritán-

ske náboženstvo bolo uplatňované i vo svetských veciach, plné občianske práva mala len menšina obyvateľov kolónie.

Keď mestá v Massachusetts sa začali hospodársky rýchle rozvíjať a zaberat' i územia ďalej na sever, ktoré anglický kráľ pridelił niektorým členom Rady pre Nové Anglicko, v roku 1635 kráľ Karol I. rozpustil Spoločnosť massachusettského zálivu. Spoločnosť sa však odmietla nariadeniu podrobiť a počas anglickej revolúcie zaberala ďalšie územia na severe, v neskorších štátoch New Hampshire a Maine. Londýnsky Najvyšší súdny dvor rozhodol v roku 1677 spor o Maine v prospech Massachusetts, ale v roku 1680 územie New Hampshire bolo kráľovským rozhodnutím uznané ako samostatná kolónia. Do vývoja v Massachusetts zasiahol v roku 1684 anglický kráľ Karol II., ktorý pod tlakom londýnskych obchodníkov obvinil kolóniu z porušovania nariadení o vývoze tabaku a cukru do Európy a z nerešpektovania monopolu anglických obchodníkov. Zrušil ústavu kolónie. O dva roky neskôr jeho nástupca Jakub II. vytvoril z Massachusetts, Plymouthu, Connecticutu a Rhode Islandu kráľovské domínium Nové Anglicko, do čela ktorého menoval kráľovského guvernéra. I keď o ďalšie dva roky, po páde Stuartovcov, v roku 1688 kolónia zvrhla dosadeného guvernéra, Viliam III. a Mária poskytli kolónii novú ústavu opäť na čele s kráľovským guvernérom a právom menovať úradníkov, zvolávať koloniálne zhromaždenia. Ku kolónii pripojili územie Plymouthu a Maine a rozšírili volebné právo. S výnimkou katolíkov poskytli osadníkom náboženskú slobodu. Zásady Nového Anglicka sa najprv rozšírili do susedných štátov, potom sa uplatnili pozvoľna vo vzdialenejších kolóniách, aby nakoniec ovládli neskôr celú konfederáciu.

Skupinu severných kolónií, okrem Plymouthu a Massachusetts tvorili ešte kolónie Nového Anglicka – Connecticut, New Haven, Rhode Island a New Hampshire.

Kolóniu Connecticut založili kolonisti z massachusettských mestečiek Newtown, Watertown a Dorchester v snahe hľadať úrodnú pôdu a oslobodiť sa z konzervatívneho puritánskeho prostredia. V roku 1636 založili v connecticutskom údolí nové osady, ako napríklad Hartford, Windsor a Wethersfield, ktoré z iniciatívy Thomasa Hookera sa v roku 1636 spojili a vytvorili samostatnú kolóniu. Vydali tzv. *Fundamental Orders*, základné nariadenie, podľa ktorého všetci slobodní občania v kolónii volili snem, ten menoval guvernéra a ostatných úradníkov. V skutočnosti to bola demokratická ústava, ktorá zabezpečovala náboženskú slobodu.

Osadu New Haven založil John Davenport a bohatí londýnski, puritáni ako teokratickú osadu, v ktorej sa slobodnými občanmi mohli stať len príslušníci náboženského spoločenstva, preto osada nezaznamenala významný rozvoj. Jej samostatnosť bola v roku 1622 kráľovskou chartou zrušená a bola pripojená k Massachusetts.

Skupina stúpcov Ann Hutchinsonovej, ktorá musela odísť z puritánskeho Bostonu, založila spolu s ňou osadu Portsmouth, na severe mesto Exeter a osadu New Hampshire, ktorá kráľovským dekrétom v roku 1680 sa stala samostatnou kolóniou.

Stredné americké kolónie

Na ich vzniku sa podieľali Holanďania / *Nové Holandsko* a *Nový Amster-dam* /, Švédi / *Nové Švédsko*, *Delaware* /. Patrí tu územie New Jersey a Pensylvánie. Kolónia New Jersey vznikla ako súkromnovlastnícka kolónia, ktorej územie medzi riekami Hudson a Delaware daroval vojvoda z Yorku v roku 1664 anglickým šľachticom Georgovi Carterovi a Johnovi Berkeleymu. Pretože územie im neprinášalo žiadne zisky, predali ho kvakerskej spoločnosti Society of Friends, ktorá chcela z územia utvoriť kolóniu s jednotnou ideológiou. V roku 1702 však územie vrátila anglickej korune. Tak sa územie New Jersey sa stalo kráľovskou kolóniou.

Najvýznamnejšou kolóniou v strede Severnej Ameriky sa stala Pensylvánia. Vznikala ako súkromnovlastnícka kolónia, ktorej územie získal v roku 1681 bohatý kvaker William Penn ako náhradu za admirálske služby, ktoré preukázal jeho otec anglickému kráľovskému dvoru. William Penn mal v úmysle založiť v Novom svete kvakerský štát, ako útočisko pre nábožensky prenasledovaných v Anglicku, ale i inde v Európe, predovšetkým v Nemecku. Preto na toto územie prichádzali emigranti z mnohých európskych krajín. V roku 1682 založil „mesto bratskej lásky“ – **Filadelfiu**, vydal v nej demokratické nariadenia a zmluvami s Indiánmi za-

bezpečil mestu mier. Pretože v mesta vládla náboženská tolerancia, rýchlo sa rozvíjalo. Kolonisti tu mohli za výhodných podmienok získať pôdu, ktorú W. Penn prideloval kvakerským obciam.

Spoločnosť, ktorá sa usadzovala v stredných kolóniách, bola omnoho rozmanitejšia, tolerantnejšia a kozmopolitickejšia než v Novom Anglicku. Pennsylvánia sa stala vstupnou bránou do nových kolónií a rozvíjala veľmi rýchlo. Do roku 1685 mala takmer 9 tisíc obyvateľov. Prichádzali tu najmä Íri a Škóti, ktorí nenávideli Angličanov, preto sa usídľovali vo vnútrozemí, klčovali lesy, živili sa lovením zveri a boli sebestační v hospodárstve. Filadelfia sa stala srdcom kolónie. Vznikala ako európske civilizačné mesto so širokými ulicami, vysadenými stromami, tehlovými a kamennými domami, rušným prístavom. Jej obyvatelia hovorili rôznymi jazykmi a vyznávali rozličné náboženstvá. Protestantí emigranti z Nemecka prichádzali do Filadelfie i Pennsylvánie vo veľkom počte. Tvorili značnú časť obyvateľov tejto kolónie. Boli zručnými remeselníkmi a starostlivo obrábali svoju pôdu. Už v roku 1683 nemeckí remeselníci založili na území Pennsylvánie prevážne nemecké mesto Germantown.

Zmiešané obyvateľstvo mali i iné stredné kolónie. Napríklad v New Yorku, pri rieke Hudson, už v roku 1646 žili Holanďania, Francúzi, Švédci, Nóri, Angličania, Nemci, Škóti, Íri, Poliaci, Česi, Taliani, Portugalci. Všetci sa postupne začlenili do nového koloniálneho systému. Ich európske kultúrne tradície sa stali súčasťou architektúry tvoriaceho sa mesta a kultúrneho prostredia.

Európska civilizácia – základ a východisko americkej civilizácie

Väčšina osadníkov, ktorí v 17. storočí prišli na územie anglických kolónií v Severnej Amerike, boli Angličania. V dôsledku politických nepokojov a potláčania náboženskej slobody početní puritáni opúšťali Anglicko s rozhodnutím vybudovať v amerických kolóniách nový štát. Medzi novými osadníkmi boli predkovia Franklina, Adamsa, Abrahama Lincolna. Noví osadníci odchádzali do kolónií s celými rodinami a majetkom. Niektoré anglické mestá boli spolovice vyľudnené. Najmä Nové Anglicko sa stalo vtedy menším obrazom starého Anglicka. Po reštaurácii Stuartovcov začala sa emigrácia časti stúpcov popraveného kráľa, časti anglickej šľachty a majetných tried, ktorí svojím bohatstvom významne pozdvihli obyvateľstvo Virgínie a iných južných štátov. Priviezli so sebou kapitál a zakladali veľkostatky. Tak prišiel do kolónií v roku 1657 John Washington, praded Georgea Washingtona. Od roku 1680, keď sa ukázalo, že život v Amerike môže priniesť blahobyť, prichádzali už osídlenci z mnohých európskych krajín, ktorí utekali pred biedou, politickým či náboženským prenasledovaním. Usadili sa tu Íri, Škóti, Holanďania, Francúzi, Nemci, Švédci, Taliani, Španieli, Portugalci, Fíni a iní pôvodní Európania. Ak okolo roku 1690 žilo v kolóniách štvrt milióna obyvateľov, v roku 1775 ich bolo už bol 2,5 milióna, pričom každých 25 rokov sa ich počet zdvojnásobil nielen prirodzeným prírastkom obyvateľov, ale aj príchodom ďalších prisťahovalcov.

Ako napísal **Alexis de Tocqueville** vo svojej známej práci *Demokracia v Amerike*, v dobe, keď európske národy vstupovali na brehy Nového sveta, boli ich povahové rysy už ustálené a vystačovali, ktorí v rôznych dobách prišli osídliť toto územie, „*sa v mnohých ohľadoch líšili od seba navzájom, ich cieľ nebol rovnaký a spravovali svoje záležitosti podľa rôznych zásad.*“ / s. 28 / Poznamenal, že kolonistov z Anglicka viazalo puto jazyka, ktoré považoval za najsilnejšie a najtrvácnejšie zo všetkého, čo môže ľudí spájať. Pretože pochádzali z krajiny, po stáročia sa zmietajúcej bojom strán, získali tým určitú politickú výchovu v tejto drsnej škole, preto znalosti práva a zásady skutočnej slobody sa u nich rozšírili viac, než u väčšiny európskych národov. Napísal:

* * *

„V dobe prvého vystačovalctva bola už obecná správa bola už obecná správa, tento plodný zárodok slobodných inštitúcií, hlboko zakorenená v anglických zvykoch a s ňou prenikla téza o zvrchovanosti ľudu do samého lona tudorovskej monarchie... Všetky nové európske kolónie sa vyznačovali ak nie rozvojom, tak prinajmenšom zárodkom úplnej demokracie. K tomuto

výsledku viedli dve príčiny: obecné sa dá povedať, že pri svojom odchode zo starej vlasti vysťahovalci nepomýšľali na akúkoľvek nadradenosť jedných nad druhými. Nie sú to totiž nikdy tí šťastní a mocní, ktorí sa vystaňujú, a tak sú chudoba a nešťastie najlepšou zárukou rovnosti, aká môže existovať medzi ľuďmi... Všetky anglické kolónie boli si teda v dobe svojho zrodu veľmi podobné. Všetky sa svojimi zásadami zdali predurčené k tomu, aby umožňovali rozvoj slobody, nie však aristokratickej slobody, aká bola v ich vlasti...

/ Alexis de Tocqueville: Demokracie v Americe, s. 28-29 /

* * *

Kolonisti z Anglicka si na nové územie so sebou priniesli i svoju filozofiu prirodzených práv a slobôd, vyvierajúcich z anglických tradícií. Anglická revolúcia priniesla väčšiu slobodu aj pre kolónie v Amerike. V roku 1689 bola schválená Listina páv a tolerančný zákon, ktorý zaručoval náboženskú slobodu a slobodné vykonávanie náboženských bohoslužieb. Kolonisti odchádzali do Anglicka vyzbrojení myšlienkami anglického právnika a filozofa Johna Locka *Druhé pojednanie o vláde / 1690 /* a jeho teórie, že vláda sa nezakladá na božských právach, ale na zmluve, na myšlienkach o prirodzenom práve všetkých ľudí na život, slobodu, majetok a na právo vzoprieť sa vláde, ktorá tieto práva porušuje. Odvolávali sa na starobylú Magnu chartu a obecné práva podľa zásady, „*ako keby bývali a boli narodení v tomto našom kráľovstve anglickom*“, čo zdôrazňovali aj v prvej ústave Virgínie.

Pretože anglická revolúcia potvrdila zvrchovanosť parlamentu a koloniálne snemy vedeli o vzniku anglického parlamentarizmu, kolonisti už od príchodu na nové územie usilovali sa presadiť vlastné slobody, včítane práva na samosprávu. Začali si vytvárať orgány vlastnej samosprávy ako záležitosť veľkého významu, vytvárať osnovu vlastnej ústavnej vlády, zlepšovať zastupiteľský systém, kontrolovať výber a používanie všeobecných financií a záruky osobných slobôd. Čoskoro vo väčšine kolónií vzniklo ľudové zastupiteľstvo, ktoré dbalo o zachovávanie občianskych práv. I keď po reštaurácii Karola II. a Stuartovcov sa okolo roku 1700 vytváral v kolóniách systém všeobecnej koloniálnej správy, kolonisti si zachovali v samosprávnych orgánoch výsadné postavenie vo vzťahu ku guvernérovi kolónií, ktorých menoval kráľ alebo vlastník kolónie, v kolóniách sa usilovali zachovať si právomoci, stratené v revolúcii. Guvernér kolónie bol spravidla Angličan, ale členovia rady boli obvykle Američania, pochádzajúci poväčšine z majetných tried a ich názory sa už značne líšili od názorov guvernéra. Od pôvodného správneho a sudcovského posolania rada postupne preberala na seba funkciu hornej zákonodarnej snemovne. Významným výdobytkom samosprávy bolo, že každá kolónia mala svoju poslanceckú snemovňu, do ktorej boli volení dospelí muži podľa majetkových alebo iných podmienok. Poslancecká snemovňa navrhovala zákony, rozpočet, určovala dane. Zastupovala tak osadníkov kolónie, určovala verejnú mienku, kontrolovala finančné výdavky. Kolonisti tak získali a udržali si orgán ľudového zastupiteľstva. Vytvárali tým podobné podmienky, aké mal parlament v Anglicku, ktorý sa po roku 1689 stal nezávislým orgánom na kráľovskej moci a vydával od kráľa nezávisle zákony. Podľa de Tocquevillea:

Obecné zásady, na ktorých spočívajú moderné ústavy, zásady, ktoré väčšina Európanov 17. storočia sotva chápali a ktoré potom čiastočne zvíťazili vo Veľkej Británii, sú úplne uznané a zakotvené v zákonoch Nového Anglicka“ zasahovanie ľudu do verejných záležitostí, slobodné hlasovanie o daniach, zodpovednosť činiteľov štátnej moci, osobná sloboda a uplatnenie poroty v súdnom procese, to všetko sa tu stáva skutočnosťou.../s. 34/ Vidíme, že v obci vládne skutočný politický život, aktívny plne demokratický a republikánsky... Na verejnom mieste a v rámci všeobecného zhromaždenia občanov sa tu, ako v Aténach, prejednávajú záležitosti, ktoré sa dotýkajú všetkých občanov.../s. 35/

Alexis de Tocqueville pozoroval, že kolónie síce ešte uznávajú nadvládu metropoly, ale **v obci už naplno žije republika**. Ukázal, že americké kolónie sa vždy tešili väčšej vnútornej slobode a väčšej politickej nezávislosti, než kolónie iných národov, čo považoval za jednu zo základných príčin ich prosperity, a nikde inde nebol tento princíp slobody uplatnený tak dôsledne, ako v štátoch Nového Anglicka.

* * *

Vystaňovalci, ktorí sa usídlili na brehoch Nového Anglicka, patrili vo svojej vlasti k zámožným triedam. Ich spojenie na americkej pôde vytvorilo od začiatku jedinečný fenomén spoločnosti, kde nebolo ani veľkých pánov, ani prostý ľud, ani chudobných, ani bohatých. Vzdelanosť tu bola medzi ľuďmi pomerne viac rozšírená, než v ktoromkoľvek európskom národe za našich dní. Snáď všetci bez výnimky mali dosť pokročilú výchovu, mnohí z nich boli v Európe známi svojím nadaním a znalosťami.

/ Alexis de Tocqueville: Demokracie v Americe, s. 30 /

* * *

Politický a samosprávny systém kolonistov, bezpochyby prevzatý z Anglicka, bol rozvinutý skúsenosťami z iných európskych krajín pod vplyvom významných európskych mysliteľov. Vyznačoval sa tromi základnými vecami:

1. Veľkou váhou, ktorú kolonisti dávali na **písanú ústavu**, ako záruku slobôd. Keďže Anglicko nemalo písanú ústavu, vzhľadom na zlé skúsenosti ti kolonisti považovali za dôležité, aby všetky práva a povinnosti, koncesie obchodných spoločností, vlastnícke práva mali písanú podobu a boli tak považované za záväzné a sväté. Úcta k právam tak nadobudla hlboký vplyv na neskoršie americké dejiny.
2. Neustále konflikty medzi anglickými guvernérmi a snemovňami, pozostávajúcimi z osadníkov. Guvernéri spravidla obhajovali záujmy anglickej monarchie, snemovne miestne záujmy a práva ľudí.
3. Neustály boj snemovní a zástupcov monarchie v otázkach rozpočtových práv, najmä odmietať alebo schvaľovať rozpočtové výdavky a úhrady, právo častých volieb, nezlučiteľnosti poslaneckého mandátu člena snemovne s funkciou kráľovského úradníka, právo členov snemovne vykonávať funkciu predsedu snemovne.

/ Podľa Nevis, A., Steele Commager, H: Dějiny USA, 1994, s. 21-22 /

Utvorenie snemovní v jednotlivých severoamerických kolóniách ako zastupiteľských orgánov osadníkov a kolonistov, uplatňovanie zastupiteľského princípu postupne viedlo k postupnej politickej nezávislosti kolónií na Anglicku, čím sa vytvorili dôležité subjektívne podmienky na získanie politickej nezávislosti. Zákonodarné orgány kolónií využívalo svoje práva na kontrolovanie a postupné oslabovanie moci kráľovských guvernérov a rozširovanie svojho vplyvu. Výsledkom ich legislatívnej činnosti bol vznik „ústav“ jednotlivých kolónií, v dôsledku čoho sa správa kolónií postupne presúvala z Londýna na americký kontinent - do hlavných miest jednotlivých kolónií. Stále viac do popredia vystupovala protichodnosť záujmov anglickej monarchie a osadníkov v kolóniách a ich samosprávy.

Rozvoj a transformácia európskej vzdelanosti a kultúry na americkom kontinente v koloniálnom období

Európski osadníci po príchode na nový kontinent priniesli so sebou i európske kultúrne a civilizačné návyky a európsku vzdelanosť. Už prví kolonisti dávali vzniku škôl a rozvoju vzdelanosti veľký význam. Už prví prisaňovalci do Nového Anglicka priniesli so sebou i vlastné knižnice. Pretože kládli veľký dôraz na vzdelanie, nechali si nové knihy posielat' z Európy a zakladali si vlastné školy, najmä obecné. Poväčšine mali cirkevný charakter, najmä v Novom Anglicku, kde získali najväčší náboženský vplyv tzv. kongregacionalisti, ako najčistejší druh puritánstva. Prvé školy v novoanglických kolóniách mali cirkevný charakter / puritáni alebo prezbyteriáni, nemeckí protestanti /. Vznikali najmä preto, aby deti učili gramotnosti a aby každý vedel čítať Písmo sväté a rozumieť božiemu slovu. Už v roku 1636 bola v Cambridge, v kolónii Massachusetts založená Harvardova univerzita, v ktorej bola budovaná rozsiahla knižnica. Vzhľadom na príchod mnohých vzdelancov úroveň vyučovania teológie, filozofie i klasických vied nezaostávala za najlepšimi európskymi univerzitami.

V roku 1647 v kolóniách Massachusetského zálivu bol prijatý tzv. zákon „*ye olde deluder Satan*“. Vyžadoval, aby v každej obci, osade, meste, ktoré má viac ako 50 rodín, bol učiteľ. Ak tam bolo 100 rodín, musela byť vytvorená stredná / latinská / škola. Jej úlohou bolo pripravovať študentov na vysokú školu. Tento príklad čoskoro nasledovala väčšina kolónií v Severnej Amerike. Početné súkromné školy riadili kňazi.

V kolóniách v strede i na juhu vzdelanie bolo považované za záležitosť rodičov. Školy boli financované a riadené cirkevnými alebo súkromnými spoločnosťami. V New Yorku boli mestské školy, ale v južných kolóniách bolo mestských škôl veľmi málo. Prvá školu v Pennsylvánii zriadila kvakerská komunita vo Filadelfii v roku 1683 a poskytovala žiakom základné vzdelanie. Kvakeri dávali vnútorné osvietenie človeka nad vonkajšie slovo, čiže bibliu a teológiu. Ich zásady: sloboda, rozum, tolerancia viedlo k liberálnemu mysleniu, v ktorom napríklad odmietali otroctvo. Pokročilejšie vzdelanie poskytovala Kvakerská verejná škola Villiama Penna. Dlh predtým, ako v amerických kolóniách bola zavedená povinná školská dochádzka, vznikali univerzity: koncom 17. storočia, v roku 1693, bola vo Virgínii vytvorená Univerzita Wililiam a Mary, kde sa vzdelával i Thomas Jefferson. O niekoľko rokov neskôr, v roku 1701, bola v New Havene, v kolónii Connecticut, bola zakladajúcou listinou zriadená kolegiálna školy, neskôr známa ako Yale; univerzita v Princetone v roku 1746; akadémia vo Filadelfii, na založení ktorej sa podieľal i Benjamin Franklin, v roku 1749; univerzita Columbia / Kráľovská univerzita / v New Yorku v roku 1754, na ktorej študoval Alexander Hamilton.

S rozvojom školstva a vzdelania bol spojený aj rozvoj kníhtlače. Prvá kníhtlačiareň vznikla v Cambridge už v roku 1639 a po nej nasledovali mnohé ďalšie. V roku 1704 v Novom Anglicku úspešne začali vychádzať prvé koloniálne noviny *Boston Weekly News Letters*, neskôr, v roku 1719 *Boston Gazette*, vo Virgínii *Virgiina Gazette*. Počet vydávaných novín rýchlo rástol a v roku 1745 sa už v kolóniách tlačilo 22 titulov novín.

* * *

Kolonisti úspešne bojovali za slobodu tlače: v roku 1733 začali vychádzať prvé, voči koloniálnej správe opozičné noviny *New York Weekly Journal*, ktoré vydával Johann Peter Zenger. Obžalovaného Zengera, ktorého anglický guvernér nechal uväzniť pre jeho pravdivé novinové články, v súdnom spore zastupoval vynikajúci právnik Andrew Hamilton, porota oslobodila a tak bola vybojovaná sloboda tlače.

* * *

V roku 1731 Benjamin Franklin založil vo Filadelfii prvú verejnú knižnicu pre predplatiteľov, hoci väčšina obyvateľov vtedy čítala len dve knihy: bibliu a kalendár. Na univerzitách sa začala rozvíjať veda. V roku 1743 vznikla z iniciatívy B. Franklina Americká filozofická spoločnosť, ktorá dôležitou mierou prispela k intelektuálnemu rozvoju nielen vo Filadelfii, ale i v ostatných amerických kolóniách. Intelektuálny i hmotný spôsob života amerických osadníkov vytváral základné predpoklady pre postupné odlišovanie sa od života v Anglicku a iných európskych štátoch. Postupne sa začala vytvárať nová jednotná národná kultúra a nový spôsob života. Kolonisti boli vtedy ešte „vernými poddanými anglickej koruny“, ale v podvedomí už začali vytvárať „nové odlišnosti“. Vyšli síce z anglického či európskeho štýlu života, vzdelanosti a tradícií, ale medzi nimi sa vytvárala nová stredná vrstva / farmári, remeselníci /, ktorá prevzala tradície európskych národných kultúr, ovplyvnil sa i spôsobom života pôvodných obyvateľov. Vzniká tak nová, americká kultúra, kultúra amerických kolónií, odlišná od európskych tradícií. Alexis de Tocqueville, porovnávajúc vznikajúcu americkú spoločnosť z roku 1650 s vtedajším stavom v Európe, napísal:

Na európskom kontinente na začiatku 17. storočia všade víťazila absolútna monarchia na troskách oligarchickej a feudálnej slobody stredoveku. V tejto skvelej literárnej Európe nebola snáď nikdy dokonalejšie prehliadaná idea práva; národy nikdy nežili nemej politickým životom; pojmy skutočnej slobody nikdy nezamestnávali ducha menej. A práve v tejto dobe boli tieto zásady, európskym národom neznáme alebo nimi opovrhované, proklamované v pu-

statinách Nového sveta a stávali sa budúcim symbolom veľkého národa. Najsmelšie teórie ľudského ducha boli uvedené do praxe v tejto zdanlivej tak jednoduchej spoločnosti, ktorou by sa žiadny štátnik bezpochyby neráčil zaoberať; spoliehajúc sa na originalitu svojej prirodzenosti, improvizovala tu predstavivosť človeka bezprecedentné zákonodarstvo. /s. 36/

Vznik a vývoj amerikanizmu

Vznik amerikanizmu úzko súvisí so vznikom americkej kultúry a amerického národa. A. Nevis a H. Steele Commager sa domnievajú, že je možné postrehnúť dve významné okolnosti, ktoré prispeli k vzniku odlišnej americkej kultúry a americkej národnosti už v koloniálnom období:

1. Splynutie rôznych národných kmeňov a vytvorenie nového ľudu.
2. Existencia novej krajiny, pustej a bohatej, ktorá dávala kolonistom obrovské možnosti, a to len za cenu usilovnej práce.

Nová, od Európy odlišná, americká spoločnosť, so zvláštnymi rysmi, začala vznikať okolo roku 1775. V mnohých rysoch sa podobala pôvodnému európskemu vzoru, od ktorého sa však v masovom rozsahu začala už odlišovať.

Základnou okolnosťou, ktorá začala spájať kolonistov, bol jednotný jazyk. Ako napísal Alexis de Tocqueville, „*puto jazyka je možno najsilnejšie a najtrvácnejšie zo všetkého, čo môže ľudí spájať. Všetci vystažovalci hovorili tým istým jazykom; všetci boli deťmi toho istého národa*“. / s. 28 / Práve toto spojivo neskôr ľahšie umožnilo vznik nového národa a jednoty krajiny. Medzi prisťahovalcami do nových území veľkú väčšinu tvorili kolonisti z Anglicka, ktorí hovorili anglicky a používali anglickú kultúru, takže anglický jazyk a obyčaje čoskoro prevládli na území všetkých kolónií. Po celé koloniálne obdobie si anglickí kolonisti zachovali svoju výbojnosť a rovnakosť obyvateľstva. Napríklad početné obyvateľstvo kolónie Nové Anglicko, asi 700 tisíc kolonistov, neskorších Yennekeov, boli výhradne anglického pôvodu, podobali sa teda nielen jednotným jazykom, ale aj zvykmi, pobožnosťou, náboženstvom, zmýšľaním. Prisťahovalci z Francúzska, najmä hugenoti, z Nemecka / protestanti / nedokázali si zriadiť svoju samostatnú kolóniu a rozptýlili sa po celej krajine. Miešali sa s pôvodnými anglickými alebo britskými osadníkmi, prevzali ich jazyk ako komunikačný prostriedok a nakoniec aj ich kultúru, hoci si zachovávali svoje zvyky. Menšie komunity z Holandska, Švédska čoskoro Angličania politicky, kultúrne, mocensky premohli a podriadili pod svoju koloniálnu správu.

Druhým významným činiteľom, ktorý vplýval na vytvorenie odlišnej americkej civilizácie a americkej národnosti, bol charakter novej krajiny, jej hranice a možnosti ich posúvania stále ďalej na západ. Ak zo začiatku osídľovanie novej krajiny robili neskúsení a nezalí kolonisti, ktorých často pre smrťou hladom zachraňovali Indiáni a učili ich skoro všetkému, postupom kolonizácie sa z nich stávali skúsení kolonisti, ktorí pôdu získavali nielen úmornou prácou a jej kultivovaním, ale i bojom proti pôvodným obyvateľom. Všetci nadobúdali nové pocity slobody, nezávislosti a využívali nové možnosti pri získavaní prírodného bohatstva.

* * *

Francúzsky šľachtic St. John Crevecoeur, ktorý na územie Ameriky prišiel približne v roku 1759, o vznikajúcom amerikanizme napísal, že do Ameriky sa sťahuje chudoba a stredný stav, zatiaľ čo bohatí ostávajú v Európe. „Európan, keď prichádza, je akoby obmedzený vo svojich zámeroch a názoroch; ale náhle sa zmení. Len vdýchne náš vzduch, ako snuje nové plány a púšť sa do úloh, o ktorých sa mu doma ani nesnívalo. Tam zrelosť spoločnosti časti znemožňuje užitočné nápady a chvályhodné plány, ktoré sa dajú uskutočniť... Prisťahovalec ako by sa obrodil; dosiaľ nežil, ale živoril; teraz cíti, že je človek, pretože sa s ním zaobchádza ako s človekom. Doma bol takým bezvýznamným, že si ho zákon nevšimol; tu ho zákony ukrývajú pod svojim plášťom. Len si predstaví, k akým zmenám prichádza a v hlave a v myšlienkach takéhoto človeka ! Zabúda na svoje predošlé otroctvo a závislosť, srdce mu buší a jasá, a prvé vdychnutie ho naplňa novými myšlienkami, ktorými sa vyznačujú Američania.“

Tretím dôležitým činiteľom, ktorý významne ovplyvnil vznik amerikanizmu a amerického národa, bola dlhá a stále väčšia **skúsenosť s demokratickou a samosprávnou formou vlády**. Napríklad, a predovšetkým, španielske kolónie, ktoré takúto formu koloniálnej vlády, najmä samosprávu, nemali, pretože prevládala tam feudálna despotická moc, ktorá nemala zmysel pre politický život, sa nerozvinuli ekonomicky ani politicky tak, ako kolónie anglicke. Francúzska vláda zakazovala usadzovanie sa nekatolíkov v Novom Francúzsku

/ Kanada / a regulovala prílev kolonistov. Preto francúzski hugenoti, prenasledovaní vo svojej vlasti, odchádzali do anglických kolónií, kde našli náboženskú slobodu a toleranciu. Náboženská neznášanlivosť francúzskych katolíkov prispela k tomu, že počet kolonistov vo francúzskej kolónii dosahoval len 1/10 počtu kolonistov v anglických kolóniách, čo na vývoj a osudy Nového Francúzska malo ďalekosiahle dôsledky. A nemalý význam mal i duch osobnej podnikavosti, ktorý vychádzal z osobných slobôd a ktorý sa prejavoval v anglických kolóniách. Anglický koloniálny systém neumožňoval likvidáciu individuálnej podnikavosti, ako tomu bolo v kolóniách španielskych, ba i francúzskych. Tieto slobody v konečnom dôsledku znamenali väčšie bohatstvo než zlato a diamanty španielskych kolonistov.

A konečne, k vzniku a vývoji amerikanizmu a amerického národa prispeli v koloniálnom období dve podstatné americké idey:

1. Presunutie pôvodne európskej idey demokracie z Anglicka na nové územia kolónií. Bola to idea, že každý má právo na rovnaké možnosti pre seba i pre svoje potomstvo. Práve táto zásadná sloboda prilákala do nových území množstvo kolonistov z Európy, ktorí prišli s cieľom, že je možné tieto možnosti využiť a dosiahnuť to, čo inde nie je možné. Uplatňovanie práva na „rovnaké možnosti“ viedlo k hlbokým zmenám v tvoriacej sa spoločnosti, k zmene jej spoločenskej štruktúry, k zmenám vo výchove, v myslení, nakoniec i k politickým zmenám; teda k politike, ktorá sa stala hybnou silou vznikajúceho spoločenstva.
2. Poznanie, že vytvárajúce sa spoločenstvo nového ľudu má perspektívu a spolu s ideou demokracie môže dosiahnuť šťastný osud.

Keď anglické kolónie ekonomicky i počtom obyvateľov zosilneli, bolo isté, že budú sa snažiť rozšíriť svoj vplyv i na západné územia, kontrolované Francúzskom, a južné, ktoré boli pod vplyvom Španielska.

Dobytie Nového Francúzska Angličanmi - začiatok súperenia európskych veľmocí o Severnú Ameriku

Európske kolónie v Amerike neboli izolované od svojich materských krajín v Európe. Preto sa európske politické konflikty týchto štátov premietali i na americkom kontinente. Jedným z dôležitých impulzov potenciálnych konfliktov medzi novými kolóniami bol dlhotrvajúci boj medzi kultúrou Anglosasov a štátmi latinskej kultúry, ktorá blížiacim sa zrážkam dávala charakter boja nielen medzi národmi, ale aj medzi dvoma kultúrami. Pretože štáty latinskej kultúry boli vtedy politickým usporiadaním absolutistické monarchie a Anglicko prechádzalo do obdobia vlády parlamentu a určitej demokracie, najmä samosprávnej demokracie v severoamerických kolóniách, tento boj nadobudol i politický rozmer ako boj medzi absolutizmom a demokraciou, alebo ináč povedané ako boj medzi despotizmom a slobodným samosprávnym zriadením kolonistov. Z náboženského hľadiska ako boj medzi príslušníkmi neznášanlivého katolíckeho náboženstva a stúpenkami znášanlivých náboženských siekt.

Je známe, že ako prví americkú pevninu obsadzovali Španieli. Po dobytí Mexika postupovali na sever a *Hernando de Soto* sa v rok 1539 vylodil na Floride, zanechal tam vojenskú posádku a štyri roky vojensky si podrobil územie dnešného Texasu a Oklahomy. Už v roku 1565 na Floride vytvorili mesto Sv. Augustín. Po krvavých bojoch s domorodcami španielski vojaci spolu s kňazmi obsadili do konca 16. storočia oblasť dnešného Nového Mexika

a z mesta Santa Fé ovládali celé priľahlé územie. Španielsky jezuita talianskeho pôvodu *Eusebio Francisco Kino* preskúmal oblasť Kalifornie a Arizony, oblasť vyhlásil za majetok španielskeho kráľa, nechal pokrstiť indiánske obyvateľstvo a začal stavať kresťanské kaplnky. Až v roku 1769 však bola Kalifornia obsadená španielskym vojskom, za účasti františkánskych misionárov. Boli založené mestá San Diego a Monterey. Španielska kolonizátorská civilizácia sa významne odlišovala od kolonizácie anglickej i francúzskej. Bola nepripravená a vedená živelne. Ako dobyvatelia zo Španielska prichádzal množstvo podnikavých kráľovských vojakov, obchodníkov, ale i dobrodruhov, ktorí všetci sa snažili len o rýchle zbohatnutie a podrobenie si obrovského množstva domorodých Indiánov. Z absolutistického Španielska **prinášali feudálnu civilizáciu**, početné prejavy feudálneho zriadenia, útlak a otroctvo, v rozpore s hlásanou kresťanskou morálkou. Španielski dobyvatelia a kolonizátori boli páni, domorodí Indiáni len sluhami a neskôr, na juh a do Karibskej oblasti dovezení černosi, len otrokmi. Takto chápaný civilizačný proces umožnil španielskym kolonizátorom rýchle zbohatnutie, ale bohatstvo sa hromadilo v rukách veľkostatkárov a plantážnikov, pritom väčšia časť obyvateľov žila v biede a v útlaku. Vzhľadom na spojenie kolonizácie s rozširovaním katolíckej viery, protestanti boli v dôsledku náboženskej neznášanlivosti úplne vylúčení z podnikania a politického života v kolóniách. Všetka moc bola sústredená do rúk hornej vrstvy a samosprávy či ľudové zastúpenia sa tu nevyvinuli.

Je len prirodzené, že v 17. storočí o vedúce postavenie v kolonizovaní Severnej Ameriky zápasili medzi sebou Španielsko a Anglicko, v strednej časti kolonizovaného územia Angličania vojensky vystúpili aj proti holandským kolonistom.

V 18. storočí sa hlavným protivníkom Anglicka pri kolonizácii Severnej Ameriky stalo Francúzsko. Počet francúzskych kolonistov, ktorí osídľovali územie Severnej Ameriky, nazývané **Nové Francúzsko**, bol neporovnateľne menším než kolonistov z Anglicka. Bolo to ovplyvnené najmä tým, že francúzski kolonisti nehľadali na nových územiach striebro, zlato, nechovali na farmách dobytok, ale zaujímali sa najmä o kožušiny a lovenie rýb. Prenikali do studených severných oblastí kontinentu, kde vzhľadom na nepriaznivé prírodné podmienky vznikalo málo trvalých usadlostí, ktoré by obrábali pôdu a venovali sa poľnohospodárstvu. Zo severných oblastí postupne svoj vplyv rozširovali v povodí rieky Sv. Vavrinca ďalej na juh k veľkým jazerám, k rieke Mississippi, až do Manitoby. Francúzska kráľovská moc dosadzovala do nových území despotickú, ale zhovievavú koloniálnu správu a na nové územia povoľovala príchod výlučne katolíkom. Tým počet osadníkov francúzskych území nemohol dosiahnuť také množstvo, ako v kolóniách anglických, kde náboženská tolerancia bola samozrejmosťou.

Prvé obdobie dejín Francúzmi kolonizovaného územia / *Nové Francúzsko* / sú spojené so životom energického **Samuela de Champlaina**. V roku 1603 podnikol plavbu proti prúdu rieky Sv. Vavrinca a založil Port Royal / Annapolis /, dnes už na území Nového Škótska. Cestoval k veľkým jazerám / Ontárijské a Hurónske /, kolonizoval krajinu a rozvíjal obchod s kožušinami. V ďalšom období na nové územia prichádzajú františkánski mnísi a jezuiti, ako poslovia európskej civilizácie. Mnohých z nich bojovný indiánsky kmeň Irokézov umučil. Kolonizovanie územia však prebiehalo veľmi pomaly, neporovnateľne pomalšie než anglická kolonizácia na východnom pobreží Severnej Ameriky. V roku 1660 bolo na území dnešnej Kanady len niekoľko tisíc roztrúsene žijúcich Francúzov. Obrat v kolonizačnom procese nastal vtedy, keď územie Nového Francúzska sa stalo kráľovskou provinciou na čele s guvernérom. Kráľ Ľudovít XIV. posielal do kolónie nových prisťahovalcov. V roku 1659 do Quebecu prišiel prvý francúzsky biskup – *François Xavier de Laval-Montmorency*, aby zriadil podobnú cirkevnú organizáciu, akou bola puritánska teokracia v Novom Anglicku. *Gróf de Frontenac* v roku 1672 však dosiahol, aby cirkevná moc bola podriadená moci svetskej. Dočasne zlomil odpor bojovných Irokézov. V roku 1690 odrazil námornú výpravu massachusettského guvernéra Williama Phipsa a jeho pokus o obsadenie Quebecu. Pretože si bol vedomý budúcich konfliktov, začal pripravovať Nové Francúzsko na boj s Angličanmi a anglickými kolonistami.

Rozhodujúce boje sa odohrali v období tzv. sedemročnej vojny medzi Francúzskom a Anglickom, ktorá v histórii dostala názov **francúzsko-indiánska vojna** proti Anglicku. Súvisela

s podobným konfliktom v Európe, ale sa začala o dva roky skôr, v roku 1754. Hospodárske príčiny vojny spočívali predovšetkým v snahe bohatých anglických kolonistov a Angličanov zabrať pôdu i na západ od Appalačských vrchov, zvlášť smerom od Virgínie. V týchto snahách sa najviac angažovala pozemková spoločnosť Ohio, ktorej anglický kráľ Juraj II. poskytol pol milióna akrov pôdy v údolí rovnomennej rieky. Francúzi svoje nároky na túto pôdu odvodzovali od objaviteľských zásluh Roberta de la Salla, zdôrazňujúc, že tomto území už majú vybudovanú sieť obchodných staníc a že územie je prirodzenou spojnicou medzi územím dnešnej Kanady a Louisianou až na dolný tok rieky Mississippi. Ďalším dôvodom boli hospodárske príčiny sporu: obchodná konkurencia oboch krajín v údolí rieky Ohio, i spory v Európe. Francúzi ohrozovali nielen britské impérium, ale i boli prekážkou v expanzii amerických kolonistov na západ.

Pred konfliktom sa na prvý pohľad zdalo, že Francúzi majú výhodnejšie strategické pozície než anglickí kolonisti a Angličania. Územie Nového Francúzska bolo neporovnateľne väčšie než územie kontrolované Angličanmi a kolonistami. Tvorilo určitý polmesiac: od Quebecu, cez Detroit, Louisianu až po New Orleans. Na tomto území mali vybudovaný systém pevností. Angličania a kolonisti mali však početnú prevahu: proti 1,5 mil. ich obyvateľov bolo len 100 tisíc roztrúsených francúzskych kolonistov, i keď francúzske kráľovské vojsko v Európe bolo silnejšie, než anglické. Angličania mali však prevahu v námornom loďstve a vyjednávaním si vopred zabezpečili neutralitu Irokézov. K ozbrojenému konfliktu prišlo pri Fort Duquesne, na území dnešného Pittsburgu, medzi skupinou francúzskych vojakov a oddielom virgínskej domobrany, vedenej Georgeom Washingtonom, virgínskym plantážnikom a zememeračom. Francúzi spolu s Indiánmi porazili neskoršieho koloniálneho dôstojníka Georgea Washingtona v západnej Pennsylvánii, v roku 1755 oddiely francúzskych kolonistov spolu s Indiánmi porazili anglické vojsko generála Braddocka a v roku 1759 Angličanov pri pevnosti Ticonderoga na Champlainovom jazere. Pre výsledok vojny však malo rozhodujúci význam dobytie Quebecu Angličanmi v roku 1759, pri ktorom padol i veliaci anglický generál James Wolfe, i francúzsky veliteľ Moncalm. **Parížskym mierom**, podpísaným v roku 1763, sa Francúzsko vzdalo územia Nového Francúzska a Anglicko definitívne získalo Kanadu. Anglicko získalo tiež východnú Louisianu, až po rieku Mississippi. Západná Louisiana pripadla Španielom. Podľa mierovej zmluvy Anglicko zväčšilo svoje koloniálne územie v Severnej Amerike viac ako dvojnásobne. K anglikánskemu a prevažne protestantskému obyvateľstvu kolónií pribudli teraz francúzski katolíci z Quebecu a mnoho indiánskych kmeňov, ktoré prijali kresťanskú vieru. Na severoamerickom kontinente vznikla úplne nová politicko-mocenská situácia, ktorá najviac vyhovovala novým americkým kolóniám. Čoskoro ju využili v snahách o získanie svojej samostatnosti.

Temná stránka európskej civilizácie v Amerike: osud severoamerických Indiánov. Vznik otroctva

Európska kolonizácia územia Severnej Ameriky najviac postihla domorodé kmene Indiánov, pôvodných obyvateľov Ameriky. Na začiatku európskej kolonizácie, začiatkom 17. storočia, medzi východným pobrežím a riekou Mississippi žilo približne 150 tisíc domorodcov, ktorí sa živili lovením zveri, pestovali kukuricu, zeleninu, vyrábali tkaniny, nádoby i jednoduché náradie: Domorodí Indiáni boli teda prirodzenými vlastníkami pôdy. Prvých európskych kolonistov, Otcov pútnikov, naučili pestovať plodiny, získavať úrodnú pôdu z lesov a mnohí kolonisti za svoje prežitie vďačili práve Indiánom. Na začiatku procesu kolonizácie, keď kolonistov bolo málo a neprenikali ďaleko od pobrežia do vnútrozemia, žili s Indiánmi v priateľskom vzťahu. Len čo počet kolonistov neustále rástol a začali zaberali stále nové priestory, obmedzovali životný priestor Indiánov a zmenšovali ich zdroje obživy. To vyvolalo prvé konflikty a neustále nepriateľstvo. V roku 1622 vznikol významný konflikt vo Virgínii, keď Indiáni kmeňa Pawmunkeyov na protest proti zakladaniu nových osád a zaberaniu ich územia napadli Jamestown, zničili 70 plantáží a zabil 350 osadníkov. Tragické následky mali zrážky Indiánov v Novom Anglicku. V roku 1637 Indiáni z kmeňa Pequotov na čele s náčelníkom Sassacusom sa postavili proti zaberaniu ich pôdy a osídľovaniu údolia Connecticutu. Osady Massachusetts, Plymouth a Connecticut zorganizovali proti nim spoloč-

nú vojenskú výpravu a vyvraždili doslova celý kmeň, včítanie žien a detí. Pretože išlo o zaberanie nových území, nehľadeli na božie ani kresťanské zákony a morálku, hoci sami požadovali dodržiavať puritánsku morálku. Získali tým nové indiánske územia pre kolonizáciu. V roku 1643 založili proti Indiánom spoločnú konfederáciu. Zabraním nových území počet osadníkov v Novom Anglicku sa zvýšil na 60 tisíc osadníkov. Rozpínavosť kolónie Massachusetts donútila susedné indiánske kmene vstúpiť v roku 1675 proti kolonistom do novej vojny. Metacomem, náčelník kmeňa Wampanoangov, prezývaný „kráľ Filip“, sa s čiastočným úspechom pokúsil zjednotiť indiánske kmene v Novom Anglicku a začal proti kolonistom brániť indiánske územia. Oddiely Indiánov postupne prepadli 52 nových obcí v Massachusetts a tucet z nich zničili. Veľký ozbrojený oddiel kolonistov najprv prepadol indiánsky kmeň Narrangasettov, ktorých úplne vyvraždil, a za pomoci kmeňa Mohykánov porazil o rok neskôr i Wampanoangov. „Kráľ Filip“ v boji zahynul a kolonisti úplne vytlačili domorodých Indiánov z územia Nového Anglicka.

Na území Pennsylvánie však kvaker Villiam Penn s delawarskymi Indiánmi zaobchádzal spravodlivo a korektne. Podpísal s nimi zmluvy, ktorých dodržiavanie viedlo k priateľským vzťahom s Indiánmi a k nastoleniu mieru.

Francúzski kolonisti vo vzťahu k domorodým Indiánom postupovali ináč, než kolonisti anglickí. Zamerali sa predovšetkým na obchod s Indiánmi a nezaberali ich pôdu. Lovili a kupovali najmä kožušiny, ktoré boli výhodným tovarom na dvoroch šľachty vo Francúzsku. Tento obchod bol obojstranne výhodný, aj pre amerických Indiánov, ktorí videli, okrem kmeňa Čerokiov, vo Francúzoch svojich spojencov proti anglickým kolonistom.

* * *

Najväčšie boje medzi Indiánmi a anglickými kolóniami sa odohrali počas konfliktu o ovládnutie územia Severnej Ameriky, ako súčasť sedemročnej vojny. Nepočetných Francúzov na území Nového Francúzska podporovala väčšina indiánskych kmeňov, najmä početný kmeň Algonkinov a Huróni, ktoré ťažko niesli zaberanie svojej pôdy anglickými osadníkmi. Aj keď Francúzi túto vojnu prehrali, indiánske kmene sa zjednotili pod vedením Pontiac, náčelníka kmeňa Ottawov a pokračovali v beznádejnom boji. Pontiac útok indiánskych spojených oddielov nasmeroval proti anglickým vysunutým pevnostiam pri kanadských jazerách. V máji 1763 zaútočili Huróni a Pottawatomiovia na pevnosť Fort St. Joseph, Miamovia na Fort Miamis v Indiane, Kickapoovia dobyli Fort Ouiatenon. Pádom pevnosti Fort Edward Augustus vo Wisconsine Angličania stratili kontrolu nad oblasťou od Západných jazier. Pontiacovi sa však nepodarilo dobyť pevnosť Fort Detroit a pomoc Francúzov neprišla. Keď Angličania uzavreli s niektorými indiánskymi kmeňmi separátny mier, Pontiac zanechal obliehanie Fort Detroitu a vydal sa na juh k Mississippi. Po niekoľkých rokoch, v roku 1766 uzavrel s Angličanmi mier, ale o tri roky neskôr ho zavraždili Angličanmi najatý príslušník indiánskeho kmeňa. Na území pôvodných 13 kolónií Indiáni boli donútení uznať nadvládu kolonistov. Angličania, obávajúc sa nových indiánskych nepokojov, vydala už v roku 1763 vyhlásenie, podľa ktorého územie na západ od Alleghanského pohoria je majetkom a územím Indiánov a tzv. **quebecký zákon** z roku 1774 legalizoval hrebeň týchto hôr ako trvalú hranicu. Len čo kolónie získali nezávislosť a vznikli USA, indiánske kmene boli i z tohto územia násilne vyháňané a presídľované za riekou Mississippi a ich postavenia sa zhoršilo ešte viac.

* * *

Vznik otroctva

Popri vyvražďovaní a likvidovaní Indiánov vznik otroctva je ďalšou smutnou kapitolou vznikajúcej americkej spoločnosti. Vznikalo predovšetkým v južných kolóniách a bolo vyvolané nedostatkom lacnej pracovnej sily a potrebou neustáleho rozvoja nových plantáží. Kolonisti, ktorí mali štatút *indentured servants* neustále utekali ďalej do vnútrozemia pred feudálnymi povinnosťami a nezákonne obsadzovali novú. Tento jav sa nazýva *squatterstvo*. Pretože narušalo celý koloniálny systém, bolo neskôr zakázané. Na opustených plantážach však nemal

kto pracovať, preto riešením problému bol dovoz ľudských bytostí čiernej pleti z Afriky prostredníctvom trojuholníkového obchodu v Západnej Indii najmä výmenou za rum. Prvých asi 20 čiernych ľudských bytostí z Afriky priviezla do Virginie v roku 1619 holandská pirátska loď a vymenila ich za tabak. Čierny človek z Afriky sa takto stal tovarom. Zo začiatku mali štatút ako *indentured servants*, teda ako ostatní sluhovia. V roku 1662 však samospráva, snemovňa vo Virginii tento stav zmenila: čiernych Afričanov vyhlásila za otrokov, uzákonila otroctvo ako dedičný stav, čím otrok bol i podľa zákonov kolónie považovaný len za tovar. Pretože práca otrokov bola veľmi lacná a plantážnikom prinášala obrovské zisky, s rozvojom plantážnickej výroby prílev otrokov do južných kolónií neustále rástol. V roku 1710 bolo v kolóniách už 50 tisíc otrokov, o šesťdesiat rokov neskôr už 462 tisíc.

* * *

Keď koncom 17. storočia bol zrušený monopol Anglickej kráľovskej africkej spoločnosti na obchod s otrokmi, ich dovoz zabezpečovali súkromné spoločnosti z Anglicka i z prostredia kolonistov, pričom obchod s otrokmi z Afriky prinášal majiteľom lodí veľký zisk. Napríklad len baltimorská loď *Venus* mala z jednej plavby do Afriky zisk 200 tisíc dolárov. Na pobreží západnej Afriky jeden otrok stál 100 galónov rumu v cene 10 anglických libier, na trhu v kolóniách bol predávaný za 30 až 60 libier. V severných územiach práca otrokov i otroctvo ako stav sa neujalo, na juhu v Charlestone bol najväčší trh s otrokmi a otroci pred vznikom USA predstavovali značnú časť obyvateľov kolónie / napríklad vo Virginii polovicu, v Marylande tretinu a v Južnej Karolíne dvakrát prevyšovali počet bielych obyvateľov /.

* * *

Európski kolonisti v amerických kolóniách zaviedli stav otroctva v období, keď civilizovaná Európa už dávno zrušila otročský stav a keď zotročovanie ľudí bolo v rozpore s európskou civilizáciou i kresťanskými hodnotami, ku ktorým sa kolonisti hlásili. Surové zaobchádzanie s otrokmi viedlo k častým povstaniam otrokov, k obrovským obetiam na ľudských životoch a nakoniec bolo i jednou z príčin vojenského konfliktu na území novo vytvoreného štátneho celku – USA, známym ako vojna Severu proti Juhu za slobodu a ľudskú dôstojnosť všetkých občanov, teda aj ľudí čiernej pleti.

Základná literatúra ku kapitole:

Nevis, A.- Steele Commager: Dějiny USA, 1994
Cincotta, Howard: Náčrt amerických dejín,
Alexis de Tocqueville: Demokracie v Americe I. a II. diel, 1992
Johnson, Paul: Dějiny amerického národa, Academia, 2000

Prácu recenzoval: doc. PhDr. Viliam Končal, CSc.
Katedra humanitných vied MTF STU v Trnave